

Hatvan évvel a II. Vatikáni Zsinat után

A Habsburg Ottó Alapítvány konferenciája. Pannonhalma, 2025. június 29.

Habsburg Ottó nem volt egyedül azzal a felelősen gondolkodó jövőtervezéssel, amit megfogalmazott a zsinattól kapcsolatos elvárásai közt. A zsinat meghirdetése hajnalán, 1960-ban, az »*Ökumenische Rundschau*« című egykor tekintélyes német folyóiratban a Neuchâtel-i evangélikus dogmatika professzor Jean Louis Leuba¹ így nyilatkozott „Was erwarten die Evangelische Christen vom Ökumenischen Konzil” c. tanulmányában²: „Ha valamit várhatunk, az az, hogy a Szentírás és az Egyház, a tanítói tiszt és a kereszténység egysége, a hit tartalmának és megfogalmazásának viszonyában kapjon olyan döntő és világos megfogalmazást, amelynek alapján meggyőződhet a keresztény világ arról, hogy a zsinat valóban a keresztény egységet szolgálja.”³ Megalapozott és eredményes volt ez az elvárás protestáns, ill. azon belül evangélikus oldalról?

Ugyanazt az eseményt általában igen eltérő módon ítélnék meg és értékelnék emberek. Így van ez a II. Vatikáni Zsinattal kapcsolatban is. Én azokhoz csatlakozom, akik 12 évvel ezelőtt ilyen címen jelentettek meg tanulmánykötetet: a II. Vatikáni Zsinat Isten ajándéka az egyház számára⁴. Ez a zsinat ugyanis páratlan jelentőséggel bír mai korunk egyháza számára, beleértve a nem Rómához tartozó keresztény felekezeteket is. Ökumenikus gondolkodású emberként és közösség képviselőjeként bátran állíthatom, hogy az egyházat életre hívó, fenntartó és megújító Szentlélek munkájának különleges, máig meghatározó eseménye eseménye volt: létrejöttében, lezajlásában, összefoglalható mondanivalójában és egyes konstitúcióinak előremutató tanításában. S ha kritikusi – bizonyára joggal – találunk (találunk) benne korrigálni, vagy továbbmunkálni valót, a summázás mégsem lehet más: Isten ajándéka volt az egyház számára. Így gondolkodunk evangélikus megközelítésben is. Evangélikus szempontból ötöt emelek ki a számos lehetséges téma közül:

- a mi szemszögünkben a zsinat a reformáció folytatása
- világosan megjelent a »verbum et sacramentum« egysége
- nyilvánvalóvá vált a kegyelemből, hit által való megigazulás alapigazságának prioritása
- deklarálták az egyház egységének fogalmát és miben létét
- egyértelművé vált a liturgia ökumenicitása

1 LEUBA, Jean Louis, 1912-2005., jelentős szerepe volt a Faith and Order Mozgalomban, az Egyházak Világtanácsában, a protestáns-katolikus párbeszédben, és II. János Pál pápa meghívására a pápai primátusról tartott diszkusszióban, ennek kapcsán pedig részt vett az egyházak egységéről szóló Enciklika (Ut unum sint) előkészítésében.

2 Ökumenische Rundschau, Band 9, Heft 2, Bd. 9 Nr. 2 (1960). Újra publikálták – kis mértékben rövidítve: 2025.03.06. <https://oekumenische-rundschau-zeitschrift.de/ojs/index.php/oekr/issue/view/6981>. 77–90. o. Utolsó megtekintés: 2025. 06.28.

3 Idézi KORMOS Ottó, Vigilia 1960, 369.o.

4 PUSKÁS A. - PERENDY L., A Második vatikáni Zsinat, Szent István Társulat, Budapest, 2013.

Említhetnénk még az evangélikus szempontból is jelentős ekkleziológiai dekrétumot (*Lumen gentium*), vagy a lelkipásztori konstitúciót az egyház és a mai világ viszonyáról (*Gaudium et spes*).

Mielőtt röviden kibontanám a fent jelzett pontokat, ki kell emelnem, hogy a Zsinaton részt vett a 20. század egyik legjelentősebb magyar evangélikus teológusa, Vajta Vilmos⁵. Az ő jelenléte nem csak udvariassági gesztus volt mind a meghívó, mind a vendég részéről, hanem érdemi közreműködés a Lutheránus Világszövetség részéről. Vajta aktív részvétele is nagyban hozzájárult a későbbi érdemi katolikus-evangélikus dialógushoz, amely nem külsőségekben, hanem máig tartó mély teológiai munkában zajlott. A nem katolikus megfigyelők kifelé hallgatási kötelezettséggel, de belül a megszólalás mindenféle lehetőségével vehettek részt a munkában⁶.

1) A mi szemszögünkől a zsinat a reformáció folytatása – reformáció – trentói (tridenti) zsinat és II. Vatikáni Zsinat. Evangélikus szempontból egy, egyház-dramaturgiai vonal. Az alulról jövő kezdeményezésre, amelyet Martin Luther oly karakteresen fogalmazott meg számos kérdéssel szembesítve kora egyházát, hamar megérkezett a válasz a tridentinum döntéseiben.

Ez egy igen konzervatív válasz volt a megújulás igényének progresszív eseményeire. A nyitva maradt, ill. megválaszolatlan kérdésekre való reakció négyszáz évet váratott magára. Ezalatt az idő alatt oda-vissza történő elutasítások sora jellemezte a katolikus és protestáns egyházak zsinataira való meghívásokat. A II. Vatikáni zsinat azonban evangélikus szempontból az 1517-ben és a következő évtizedekben megfogalmazott témákra való érdemi választ hozta.

A II. Vatikáni zsinatot összehívó, azóta szentté avatott XXIII. János pápa ökumenikus zsinatra invitálta a nem rómaiakat is, s valóban a következő években-évtizedekben gyökeres fordulat jött létre az egyházak kapcsolatában, egyértelmű elköteleződés az egységért való munkában, amit Szent II. János Pál pápa irreverzibilis folyamatnak deklarált! S valóban, a II. Vatikáni zsinat ökumenikus zsinattá vált, ahogy Reuss András professzor fogalmazott: „Nem csak abban az értelemben, hogy a magát katolikusnak, ökumenikusnak, egyetemesnek tartott világegyház zsinata volt, hanem abban is, hogy az egész világkereszténységnek máig tartó indításokat adott.”⁷

A zsinat nem csak a hittételek, tanítások újrafogalmazását jelentette – ez az egyház, s benne a teológia permanens feladata minden korban –, hanem a közös út tanulásának, kipróbálásának és használatának az útja, amely azután elvezetett a Vatikán-Lutheránus Világszövetség dialógusának közismertté vált egységmodelljéhez, a „megbékélt különbözőség” modelljéhez⁸. Azóta folyamatosan próbáljuk mind jobban megismerni egymást, s megtanulni egymásra testvérként figyelni és soha többé nem ellenfélként gondolni. Ez egyben kinek-kinek a saját identitása megerősödését is hozza.

Evangélikus szemszögből is fontos, hogy VI. Pál pápa az igencsak emlékezetes zsinati megnyitó beszédében, melyet a második ülészak elején mondott, egyértelműen kifejezésre jutott, hogy az *ecclesia semper reformanda* kifejezést nem lehet továbbra is csak a protestáns

5 * 1918 – †1998

6 REUSS, A II. Vatikáni zsinat protestáns értékelése, 90. o.

7 REUSS, uo.

8 MEYER Harding, Az egyház egységmodelljei,

egyházak saját jelszavának tekinteni, mert a katolikusoknak is az a kötelességük, hogy állandóan megújuljanak és megtisztuljanak dogmáikban.⁹

2) A II. Vatikáni zsinat protestánsok számára különleges jelentőséggel bíró verbum et sacramentum egységének világos megjelenése.

A zsinat Dei Verbum konstitúciója¹⁰ új helyzetet hozott a korábban megtapasztalható arányokban. Ismét hangsúlyos lett az ige olvasása és hirdetése. Ez a liturgikus életben éppen úgy mint az egyéni keresztény lelkiségben a protestánsokhoz közeledő változást hozott. Az istentiszteleti életben helyére került az igehirdetés szerepe, az egyéni életben pedig az ige életet munkáló ereje.

Idézem a zsinati szöveget: „A Szentírásnak kell tehát táplálnia és irányítania az egész egyházi igehirdetést, mint magát a keresztény vallást is.... Hiszen Isten Igéje eleven és átható”.¹¹ A dekrétum magyarázatában Dr. Kelemen Vendel így fogalmaz: „Rá kell vennünk a híveket a Szentírás olvasására. Minél többet ki kell adni a Szentatyák írásmagyarázataiból, ki kell emelni az Isten igéje hallgatásának lélektisztító hatását, általa Isten ereje válik hatékonnyá.”¹²

3) A kegyelemből, hit által való megigazulás alapigazságának prioritása

1999-ben érünk el odáig, hogy evangélikusok és katolikusok alá tudják írni a kegyelemből való megigazulásról szóló közös dokumentumot. Hiszem, hogy ez is a zsinaton megkezdett út egy fontos pontja, de olyan mérföldkő, aminél megállni érdemes, de még tovább lépni kötelező.

A munka folyik, az imádság zajlik, egymás ajándékainak felismerése is állandóan napirenden van. Krisztus tanítványai között így is illik.

4) A liturgia ökumenikus voltának megjelenése

A II. Vatikáni Zsinat mai napig vitákat fenntartó konstitúciója a „Sacrosanctum concilium” kezdetű, a szent Liturgiáról. Tradicionalisták siratják a tridenti liturgiát, az azóta felnőtt nemzedékek otthonosnak érzik a „novus ordo”. Nem tisztem ez ügyben bármiféle ítéletet megfogalmazó magánvéleményt mondani. Azt azonban állítom, hogy az istentisztelet világában ökumenikus szempontból is átéljük a kompatibilitás élményét. A római mise közelebb került az emberekhez és a »magnum mysterium«-ot így nagyobb eséllyel fogadja be a szívünk. Az evangélikus istentisztelet megújulásának is lendületet adott a vatikáni zsinat azáltal, hogy visszatálunk a saját – 16-17. században elvesztett – liturgikus értékeinkhez és felfedezzük, hogy még ezen a területen is sokkal több minden köt össze, mint ami elválaszt, hiszen mindkét felekezet 2000 éves liturgikus kincsből táplálkozik. (Reménykedjünk, hogy az »intercommunio« első alkalmára nem a mennyei Jeruzsálemben kerül sor!)

5) Az egyház egységének deklarálása

A II. vatikáni zsinat – számunkra különösen is fontos és kiemelkedő határozata volt a az „Unitatis reintegratio”¹³ - azaz az egység helyreállítása. Az irat krisztológiai megalapozottságú, tehát nem a szervezeti egységet, vagy bármilyen más uniformizált valóságot épít. Már a zsinati

9 vö. KORMOS Ottó, Vigilia 1960, 369–370. o.

10 Dei verbum, dogmatikai konstitúció az isteni kinyilatkoztatásról, in. II. Vatikáni Zsinat tanítása, 145–156. o.

11 A II. Vatikáni zsinat tanítása 152. o.

12 A II. Vatikáni zsinat tanítása 144. o.

13 A II. Vatikáni zsinat tanítása 144. o.

munkában döntő szerepet játszottak a meghívott ökumenikus megfigyelők, akiknek jelenléte konstitutív volt. A zsinat változtató és megújító gondolatai és megfogalmazásai mögött „szándék és visszatérő érv volt az, hogy »ökumenikus okokból«.¹⁴ Mindez azért a felismerésért volt lehetséges, mert Krisztusban adott az egyház egysége. Bár komoly ekkleziológiai látáskülönbségek vannak, de a vágy és a szándék egyértelmű: „Szent Zsinatunk örömmel tapasztalja mindezt, vágyódik is, hogy helyreálljon az egység Krisztus minden tanítványa között.”¹⁵ Nem beszélnek többé eretnekekről, legfeljebb elszakadt testvérekről. A zsinati dokumentum magyarázatában Dr. Szabó Gyula így fogalmaz: „Az eredmény nagymértékben attól függ, engedelmesebbek leszünk-e Krisztus iránt, hűségesebbek leszünk-e Krisztus követésében. A határozat nem befejezés, hanem reményteljes ígéretnek kezdete.”¹⁶

Az ökumenikus fáradozások azóta sok hullámvölgyet és hullámhegyet megjártak, de éppen itt, e pannonhalmi szent falak közt tudjuk, hogy az ökumené megvalósítható élhető közösség. A párbeszéd az egyház minden szintjén zajlik, s a 60 éve a zsinat által is megerősített folyamat nem állhat meg. Krisztusi küldetésünk ez.

Hatás 6 évtizeden át

Külön izgalmas lenne a II. Vatikáni zsinat hatásvizsgálata. Nem csak arra gondolok, hogy mennyire jött át mindaz a magyar katolikus valóságba, amit a zsinati atyák eldöntöttek, hanem arra, hogy a magyar evangélikus egyház ökumenikus gondolkodására ill. belső életére miként hatott a második Vaticanum. Annyi bizonyos, hogy sokkal nagyobb mértékben, mint az a látszattól megítélhető, hiszen a Lélek munkája – legyen az szó a Zsinaton keresztülről – nem a felszínen mozog. Meggyőződésem, hogy a magyar ökumené – ma sokszor ki nem használt – lehetőségei többek közt ott, a 60 évvel ezelőtti eseményekben és döntésekben gyökereznek. S hogy hogyan zajlik – mindmáig – a zsinati szövegek értelmezése, arra érdemes egy fontos kifejezést aláhúznunk: „dinamikus értelmezés”¹⁷ ez jelenti a Szentlélek által vezérelt, kritikus és építő tanítást. Az akkor kapott indíttatások és motivációk mai napig élnek és új meg új értékeket teremtenek. A munka nem áll meg. Év tizedek óta dolgozunk az úrvacsora, a papi hivatal, a Péteri primátus témáin.

Személyes zárszó:

...olyan családban nőttem fel, ahol a II. Vatikáni Zsinat eseménye téma volt, tanítása állandó teológiai feladatot jelentett, hatása pedig napi szinten érezhető volt, segítve, hogy elkerüljük az evangélikus beszűkülést, az ökumenikus mozgalomban végezzük a megbékélt sokszínűség permanens életgyakorlatát, a napi kapcsolatokban pedig felleljük a természetes családélményt felekezetek között. Olyat, amilyen ismételten – ma is – megéltem itt, Pannonhalmán, ezek közt a szent falak között. Ide evangélikusként is hazajövök. Krisztus családja vár itt rám.

14 FRANK, Die Kurve gekriegt, idézi: REUSS, A II. Vatikáni zsinat protestáns értékelése, 91. o.

15 A II. Vatikáni zsinat tanítása 391. o.

16 A II. Vatikáni zsinat tanítása 390. o.

17 REUSS, A II. Vatikáni zsinat protestáns értékelése, 95. o.

Felhasznált irodalom:

- CSERHÁTI József, FÁBIÁN Árpád (Szerk.), a II. Vatikáni Zsinat tanítása, A zsinati döntések magyarázata és okmányai. Szent István Társulat, Budapest, 1975.
- HAFENSCHER Károly (id.), Evangélikus szemmel az Ökumenikus Határozatról, in. KRÁNITZ Mihály (Szerk.), A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából, 1962-2002., Szent István Társulat, Budapest, 2002., 145-152. o.
- KORMOS Ottó, A második vatikáni zsinat visszhangja a protestáns és az ortodox teológiában Vigilia, 1972/06/368– 373. o.
- KRÁNITZ Mihály (Szerk.), A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai negyven év távlatából, 1962-2002. A zsinati dokumentumok áttekintése és megvalósulása, Szent István Társulat, Budapest, 2002.
- LEUBA, Jean Louis, Was erwarten die Evangelische Christen vom Ökumenischen Konzil Ökumenische Rundschau, Band 9, Heft 2, Bd. 9 Nr. 2 (1960). Újra publikálták – kis mértékben rövidítve: 2025.03.06. <https://oekumenische-rundschau-zeitschrift.de/ojs/index.php/oekr/issue/view/6981>. 77-90. o. Utolsó megtekintés: 2025. 06.28.
- MEYER Harding, Az egyház egységmodelljei az Ágostai Hitvallás fényében (Ford. Reuss András), in. Lelkipásztor, 1980. LV/8., 467-477.
- PÁKOZDI István (szerk.), Öt évtizeddel a lelkipásztori zsinat után, Vigilia Kiadó, Budapest, 2013.
- PUSKÁS Attila, PERENDY László (Szerk.) A II. Vatikáni Zsinat, Isten ajándéka az egyház és a világ számára, Varia Theologica 5. kötet, Szent István Társulat, Budapest, 2013.
- REUSS András, A reformáció eredeti céljai és a katolikus megújulás a II. Vatikáni Zsinat után, in *Lelkipásztor* (80) 2005/I, 6-9.
- REUSS András, A II. Vatikáni zsinat protestáns értékelése, in: Puskás Attila, Perendy László, A II. Vatikáni Zsinat: Isten ajándéka az egyház és a világ számára, Szent István Társulat, Budapest, 2013., 88-109. o.
- REUSS András, Tanulmányozzuk a római katolikus – evangélikus közös nyilatkozatot a megigazulásról!, *Lelkipásztor* (75) 2000/3, 96-101. o.
- REUSS András, GÖRFÖL Tibor (Szerk.) Úton az egység felé. A római katolikus – evangélikus párbeszéd dokumentumai. 1972-2013. Szerkesztette. Luther és Vigilia Kiadó. Budapest. 2021.